

Posudek bakalářské práce

Diskuze o instituci otroctví ve starověkém Řecku

Autor: Iveta Prášilová

Studijní program: B6101 - Filozofie

Studijní obor: Filozofie a společenské vědy

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Daneš, Ph.D.

Oponent: Mgr. Hynek Janoušek, Ph.D.

Hodnocení obsahové stránky práce:

Autorka podrobně a zdařile diskutuje názory na povahu instituce otroctví v Řecku. V první kapitole diskutuje fakta, které se týkají postavení a života otroků ve starověkých Athénách a ve Spartě. S odkazy na literaturu koriguje běžně rozšířené předsudky, mimojiné názor že ekonomicky byly Athény na instituci otrokářství závislé či že vlastnictví otroků bylo mezi svobodnými občany běžné. Ukazuje také, že postavení otroků bylo nesmírně pestré – od pracovníků v dolech až po umělecké řemeslníky, jejichž postavení se nemuselo dramaticky lišit od potavení některých metoiků a chudých občanů – na což poukazují i některé zachované athénské účty. Diskutuje také poněkud nejasné postavení porobeného obyvatelstva ve Spartě (tzv. *Heilótů*), kteří oproti athénským otrokům tvořili sjedocněnější vrstvu ohrožující Sparťany vzpourou – chybí možná upozornění na to, že množství *heilótů* ve Spartě výrazně převyšovalo množství svobodných občanů (zatímco v Athénách tvořili, jak autorka uvádí, otroci menšinu obyvatelstva). Postavení *heilótů* se v mnoha ohledech podobá spíše postavení středověkého nevolníka (byli vázáni na půdu a odevzdávali část úrody - nevztahuje se na ně tudíž autorčino několikrát opakované tvrzení, že otroci nepůsobili v zemědělství). *Helióti* byli vlastněni státem a vytaveného příležitostnému preventivnímu násilnému zastrásování.

V druhé kapitole se autorka obrací k autorům 5. a 4. století a vyzdvihuje panhelénské předpoklady instituce otroctví. Byť fakticky docházelo i k zotročování Řeků jinými Řeky (zejména při vojenských porážkách jednotlivých stran) bylo vždy považováno za problematičtější a za cosi ohrožujícího vnitřní jednotu řecké civilizační oblasti, která musela příležitostně čelit i náporům vnějšího nepřítele, vůči nemuž nemohly jednotlivé městské státy samostatně obstát. Ještě problematičtější bylo zotročování svobodných občanů v rámci jednotlivých států a autorka to dokládá Solónovými „prodemokratickými“ reformami v Atenách.

Otroctví obyvatel neřeckého původu, tj. barbarů, bylo podle autorky často chápáno jako cosi přirozeného a neproblematického. Není však zcela pravda, že Řekové nutně pocítovali pouze antipatii k neřeckým národům (s.22), jak tvrdí autorka – jisté národy – Egypťané, Féničané byly hodnoceny jinak než např. Skythové či Thrákové – jejich příslušníci nebyli vždy považováni za „primitivy“. Diferenciovanější hodnocení vztahů Řeků k cizincům by však přesahovalo možnosti bakalářské práce. Autorka následně popisuje názory některých starověkých autorů, které se zhruba člení na ty, kteří ostav otroctví pokládají za vnější nahodilou okolnost a těch, kteří zastávají přirozeně dané právo Řeků na zotročení neřeckého obyvatelstva. Možná by stálo za otázkou, nakolik byl názor, že otroctví je dáno pouze „zákonem“, a nikoliv přirozeností, který autorka nalézá např. u Thúkýdida a u některých sofistů, pouze názorem intelektuálů a nakolik vyjadřoval obecné mínění širších vrstev. Autorka dále rozebírá „zlom“, který v antickém dramatu způsobil Euripidés, když propůjčil slovo i ženám a otrokům a nabídl publiku realistické vylíčení jejich hledisek, byť podle autorky nepřekonal názor, že Řekové mají od přirozenosti vládnout barbarům (s.30).

Hlavní část práce je věnována analýze názorů, které na otroctví vyjádřili Platón s Aristotelem. Platónovy názory, jak autorka ukazuje, se v mnoha jeho dílech pohybují na rovině průměrů, kdy otroctví slouží jako podobenství pro zotročenou duši nezvládající své vášně a tužby, která zároveň instrumentalizuje vlastní rozum kvůli jejich uspokojení. Byť by z toho mohla plynout kritika

otroctví jako instituce, nedá se u Platóna takovýto názor podle autorky dohledat, ba právě naopak. V Platónově *Ústavě* není otroctví tematizováno. Byť do nejnižší kasty rolníků a řemeslníků spadají lidé podle přirozenosti, nelze je považovat za otroky (mají např. vlastní majetek a nejsou majetkem strážců, byť jejich rozhodovací práva jsou v obci drasticky okleštěna). Autorka má za to, že Platón otroky implicitně zahrnul do majetku občanů nejnižší třídy a že tedy otroky v obci předpokládá. Je ovšem otázka, zda Platón měl otroky za tak samozřejmou součást obce, že se o nich ve vyličení spravedlivé obce vůbec nezmiňuje.

Zákony se pak již věnují (ve shodě se svým zaměřením) praktickými opatřeními regulujícími vztah občanů a otroků. Platón se zde ukazuje ve zcela konzervativním světle a otroctví nijak nezpochybnuje. Na druhou stranu ho ani nijak zvlášť filosoficky neobhájí.

Tuto obhajobu autorka nalézá u Aristotelů v jeho *Politice*. V ní Aristotelés nabízí filosofickou rekonstrukci vzniku obce. Otrok je vyličen jako člověk, který je svou přirozeností určen k tomu, aby byl ovládán, neboť postrádá rozumové schopnosti, kterými by se mohl řídit. Naopak pán je od přirozenosti uzpůsoben k tomu, aby ovládal otroka, který je schopen vykonávat náročnou práci. Otrok by zde byl spíše přirozeně omezený člověk a tato teorie by odmítala takovou instituci otroctví, která se na lidské schopnosti nijak neohlíží – tedy i otroctví, kterébylo v Řecku *de facto* zavedeno. Aristotelés však ze své teorie žádnou sociální kritiku nevyvodil. Autorka poté předkládá samostatné úvahy týkající se možnosti přiznat otrokům u Aristotelů ctnosti, možnosti přátelství a dalším tématům. Aristotelovy výroky se jeví jako těžko sjednotitelné do jedné teorie – střídavě lze usuzovat na vzájemně se lišící hlediska, z nichž je téma otroctví pojednáváno.

Je možná škoda, že autorka neprovedla systematičtější výklad nejasností týkající se „ontologie“ otroka, kterého se Aristotelovi nedaří jednoznačně zařadit – je střídavě přirovnáván k dítěti, zvířeti, pouhému nástroji apod., aniž by ho šlo s nějakou kategorií jednoznačně ztotožnit, i kontext Aristotelových spisů se liší – někde jde spíše o spekulativní úvahy, jinde o prakticky míněné rady týkající se faktického postavení otroků apod.

Práci považuji na bakalářské úrovni za jednoznačně vynikající, autorka využívá celou řadu českých i anglických titulů, s nimiž je schopna samostatně pracovat. Navrhuji tedy práci k obhajobě s hodnocením **výborně**.

Formální stránka práce: Práce je po formální stránce v pořádku.

Otázky a možná témata k diskuzi jsou popsána v hodnocení obsahu práce.